

L'EXERCICI DE LA PROFESSIÓ DOCENT A SECUNDÀRIA

Emili Muñoz

Gerent de l'Institut Municipal d'Educació de Matarò

La funció docent a secundària es troba en aquests moments en plena crisi degut a un profund desajustament entre els reptes educatius que ha d'atendre el professorat, plantejats per la LOGSE i els canvis socials de la darrera dècada, i les competències i recursos que disposen els docents. Les manifestacions externes d'aquest desajustament afecten tant al professorat com a l'alumnat: perplexitat, desànim i depressions en els professionals i "fracàs escolar" i sancions en els estudiants. La resolució de la crisi no és fàcil perquè s'han d'atendre múltiples factors com són les competències del professorat de secundària, les estratègies d'ensenyament, els recursos i professionals de suport, i la gestió dels centres.

1. Els canvis que han transformat l'exercici de la professió docent a secundària.

La LOGSE, que ha significat un gran progrés en l'extensió de l'escolarització i en la promoció social de sectors desfavorits, ha sacsejat la funció que tenia el professorat de secundària el model educatiu de la Llei General d'Educació de 1975. Els factors claus del canvi són:

- L'ESO obligatòria i integrada des dels 12 anys ha introduït una major diversitat social i cultural a la secundària i ha canviat la seva anterior funció selectiva i classificatòria per una nova funció promocionadora i integradora.
- El pas als 12 anys de l'escola primària als instituts de secundària no ha donat prou garanties d'acolliment i seguretat a part de la població i ha provocat una notable deserció de la pública a la concertada. Aquest factor ha incrementat de la dualització sociocultural entre pública-concertada amb els corresponents efectes de problematització de l'escolarització integrada en els centres públics. En les zones urbanes cada curs, des de la generalització de l'ESO, s'han derivat diversos grups de 6è de primària pública a l'escola concertada.
- La nova secundària presenta etapes molt diferenciades en els seus objectius i en les expectatives i competències de l'alumnat (ESO, grups de NEE, Batxillerat, Formació Professional) que difícilment poden ser assumides pel mateix perfil de professorat. Pot existir de manera específica i definida el perfil d' "un professor de secundària"?

Pel que fa als canvis socials des de la generalització de l'ESO cap aquí ja s'ha insistit prou en què és el que més ha alterat les funcions anteriors de l'educació en general i que ha incidit de manera especialment complexa en l'adolescència: la delegació social de funcions a l'escola; l'ampliació dels

factors de diversitat social i cultural; l'impacte de les tecnologies de la informació i la comunicació en la motivació i en la manera d'aprendre dels adolescents...

Mereix una reflexió particular quins són els factors escolars que faciliten o provoquen més directament el fracàs en el rendiment, l'aprenentatge i la promoció de l'alumnat. És una tasca prèvia a prendre decisions de canvi en les competències del professorat. A continuació s'assenyalen alguns factors rellevants:

- Les concepcions del professorat sobre les finalitats de la secundària i les seves expectatives sobre l'alumnat. No ha estat fàcil el canvi de la mentalitat selectiva, acadèmica i dual – estudiar o treballar- de l'anterior model de secundària, BUP/FP.
- L'homogeneïtzació de la diversitat en mètodes, llenguatges, temps i ritmes d'aprenentatge.
- El domini per l'alumnat de les competències de la llengua i de la comunicació. És un enorme problema iniciar la secundària amb dèficits generalitzats en aquest camp que s'aguditzen amb l'escassa preocupació per treballar la comunicació en les assignatures de secundària que no són de l'àrea lingüística.
- L'ensenyament academicista i assignaturitzat: 10 assignatures i professors setmanals a l'ESO; el predomini en els mètodes didàctics de la transmissió passiva o l'avaluació classificatòria de resultats són factors que afavoreixen el fracàs.

2. Les funcions del professorat i les estratègies per a l'èxit.

Les dues ànimes tradicionals del professorat de secundària, instruir i educar, tendeixen a fondre's en la nova secundària però no es confonen ja que, depenent de les etapes de què parlem, tenen una ponderació diferent: a l'ESO el fil conductor de la funció del professorat és la promoció personal global de tot l'alumnat. A post-obligatòria, en canvi, és la capacitació per a la professionalització i l'orientació acadèmico-professional.

La relació de competències i de tasques que requereix el professorat de secundària no poden atribuir-se a cada professional en particular sinó al conjunt de l'equip docent i als professionals externs que li donen suport. Aquí rau una altra de les complexitats educatives de l'educació secundària: la necessitat de l'especialització i, alhora, de l'articulació entre múltiples agents d'un projecte educatiu coherent i personalitzat cap a l'alumnat.

Algunes competències bàsiques comuns que haurien de dominar els equips docents de secundària són les següents:

- Competències tutorials per a l'orientació personal de l'alumnat, per a la comprensió empàtica de les seves característiques i de la seva evolució,

habilitats per gestionar les crisis i els conflictes emergents a l'adolescència, criteris per relacionar-se amb les famílies...

- Competències per a la transmissió de valors ètics i actituds morals per a la vida en societat, la relació interpersonal i la convivència.
- Habilitats, actituds i tècniques per a treballar en equip, coordinar l'acció educativa, i organitzar la participació i la gestió del centre.
- Actitud positiva pel reconeixement de la diversitat personal i cultural de l'alumnat i domini d'estratègies i tècniques per respectar la diversitat i compensar la desigualtat.
- Manteniment de l'equilibri personal, contenció de les situacions d'angoixa i d'inseguretat que pot generar l'acció educativa

A més de les competències bàsiques el professorat de secundària ha de disposar del que podríem anomenar competències professionals específiques, les relacionades amb els coneixements científics, tècnics, artístics o lingüístics de les matèries escolars i de les respectives estratègies de la seva didàctica. El treball a l'ESO, sobretot en el primer cicle, demana un nivell de coneixement més generalista, o d'àrea curricular, mentre que en el batxillerat i en la formació professional específica es requereix una major especialització. Novament es planteja l'interrogant sobre si un professor/a de secundària pot abastar l'ample ventall de competències i de coneixements que requereix ensenyar des de primer d'ESO fins a segon curs de batxillerat o en un cicle formatiu de grau superior.

Les competències del professorat de secundària relacionades anteriorment haurien de fer possible l'aplicació de les estratègies d'ensenyament que diferents experiències i estudis han confirmat com a facilitadores de l'èxit i de la promoció escolar de l'alumnat. Per exemple, les següents:

- Ensenyar amb sentit buscant contextos rellevants i motivacionals. Els contextos d'aprenentatge que incorporin la realitat o l'expectativa del treball són, per exemple, facilitadors del sentit, de la motivació i de l'aprenentatge
- Establir relacions de comunicació fluïdes, obertes i bidireccionals entre alumnat i professorat i entre iguals.
- Generar relacions de cooperació a través del treball en equip i de l'ajuda mútua
- Donar aplicabilitat i practicitat als continguts i als mètodes d'ensenyament-aprenentatge (aprendre fent).
- Mantenir una relació personalitzada i empàtica del professorat amb cada alumne/a concret, ajudar a identificar els errors i a confiar en les pròpies possibilitats

3. Els canvis pendents i emergents per donar resposta als nous reptes

Una primera consideració és com fomentar que qui pretengui accedir a la docència a secundària s'identifiqui amb la tasca educativa que, avui i aquí, correspon fer amb els i les adolescents actuals. Voler accedir i preparar-se per tenir una identitat de professional de l'educació secundària és una actitud prèvia al domini de qualsevol altra competència: l'existència d'una, o unes, carrera professional de professor de secundària – amb versions generalistes i especialitzades -, l'avaluació exigent dels estudiants, la realització d'unes pràctiques rigoroses, l'accés a la docència de manera gradual amb moments selectius... podrien ser mesures afavoridores de la constitució de professionals identificats amb l'educació.

Una altra variable important és el model organitzatiu dels centres de secundària. Tant les normatives com els estímuls i els incentius han d'afavorir la construcció i el desenvolupament en equip dels projectes de centre. La varietat i la complexitat curricular de la secundària i les dimensions, normalment excessives dels centres, afavoreixen la dispersió organitzativa i el treball individualitzat. Es requereixen hores i càrrecs de coordinació i més hores de presència simultània de tot el professorat en el centre escolar per fer possible la coordinació, la planificació i el treball en comú. Calen mediateques completes pel treball del professorat qui no ha de ser un inventor de recursos didàctics sinó un creador d'estratègies d'ensenyament i un tutor de l'aprenentatge i de l'educació dels adolescents.

El treball integrat dels centres escolars amb l'entorn social proper és una estratègia emergent que permet donar resposta a reptes que el centre docent aïllat no pot assumir. El camp més evident, i més desenvolupat, és el de la formació per al treball. Hi ha, però, altres camps com el de l'educació cívica i la socialització, l'adquisició de procediments de recerca i de processament de la informació o l'educació intercultural que es desenvolupen millor si es compta amb agents i recursos exteriors que si l'aprenentatge es limita al treball acadèmic dins de l'aula.

La formació i el desenvolupament professional permanents són requeriments indispensables per atendre de manera dinàmica la realitat cada cop més diversa i canviant de l'aula de secundària. En aquest camp voldria destacar dues idees. Una és que l'actualització científica i didàctica del professorat s'ha de realitzar en i des de la pràctica diària i en el context del projecte de centre. L'altra idea és que el necessari equilibri personal del professorat, a que em referia en l'apartat de les competències del professorat, requereix un bon clima de cooperació en l'equip docent i els suport psicològic, mitjançant teràpies de grup, per comprendre els problemes i tensions quotidianes i donar-hi respostes positives.

Una darrera reflexió sobre els professionals especialitzats en treball social, educació especial, psicologia, pedagogia, mediació... i la seva relació amb el treball del professorat. La funció del professorat és insubstituïble, és l'educador principal i el gestor de les aportacions dels altres professionals i ningú no el pot suplir en aquesta funció. És un error esmicolar l'acció educativa,

a més de la ja clàssica de les 10 assignatures, ara també en 10 professionals més que tracten l'alumnat per separat.

L'acció prioritària dels especialistes, siguin interns o externs al centre, ha de ser la de donar suport i recursos al professorat. I, l'acció ocasional que puguin fer directament amb alguns alumnes, ha de formar part de l'acció global del professor-educador .

Les tensions que el professorat i l'alumnat viuen cada dia en els centres i a les aules de secundària no són producte de professionals irresponsables i d'adolescents perversos. Són l'expressió d'un profund desajustament entre els reptes educatius i les competències i els recursos disponibles. I, per tant, hi ha solucions possibles.